

מדרשים נאים לראש השנה

ירושלמי ראש השנה פרק א הלכה ג¹ – בני האדם קובעים אימתי יום הדין

"כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וכו' " (דברים ד ח) ... בנוהג שבעולם, אדם שיודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו, שאינו יודע היאך יוצא דינו. אבל ישראל ... לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ושותים ושמחים בראש השנה ²....

בנוהג שבעולם, השלטון אומר הדין היום והליסטים אומר הדין למחר, למי שומעין? לא לשלטון? אבל הקב"ה אינו כן. אמרו בית דין היום ראש השנה, הקב"ה אומר למלאכי השרת: העמידו בימה, יעמדו סניגורין יעמדו קטיגורין שאמרו בני היום ראש השנה. ³ נמלכו בית דין לעברה למחר, ⁴ הקב"ה אומר למלאכי השרת: העבירו בימה, יעברו קטיגורין שנמלכו בַּיָּמָה לעֲבָרָה למחר. מה טעמא? "כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב" (תהלים פא ה) - אם אינו חוק לישראל, כביכול אינו משפט לאלוקי יעקב. ⁵

מסכת ראש השנה פרק ד משנה ד – כיצד נהגו בכל ראש חודש⁶

בראשונה היו מקבלין עדות החודש כל היום. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר. התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה, נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החודש כל היום. ⁷

¹ הבאנו מדרש זה מהירושלמי שהוא, כנראה, המקור. מקבילה חשובה נמצאת בפסיקתא דרב כהנא פרשת החודש, שם מובא מדרש זה בהקשר הרחב של "החודש הזה לכם" וקביעת המועדות בכלל. ראו דברינו [החודש הזה לכם](#) בפרשת החודש.

² המקור לשילוב שמחת יום טוב עם רצינות וכובד ראש בראש השנה, מקורו בספר נחמיה פרק ח באסיפת האמנה: "וַיֹּאמֶר נַחֲמִיָּה ... וְעִזְרָא הַכֹּהֵן הַסֹּפֵר ... לְכָל־הָעָם הַיּוֹם קְדֹשְׁהוּא לַה' אֱלֹהֵיכֶם אֲלִיתֶם אֲלֵיהֶם וְאֵלֵיהֶם כִּי בֹכִים כָּל־הָעָם כְּשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה: וַיֹּאמֶר לָהֶם לָכוּ אֲכָלוּ מִשְׁמָנִים וְשִׁתּוּ מִמִּתְקִים וְשִׁלְחוּ מִנּוֹת לְאֵין נָכוֹן לוֹ כִּי־קֹדֶשׁ הַיּוֹם לְאֹדְנֵינוּ וְאֵלֵינוּ וְאֵלֵיהֶם כִּי־חֲדָתָה ה' הִיא מְעֻזָּתָם" והמשך החג שם הוא בסוכות ולא נזכר יום כיפורים. ויש שם גם רמז לעשיית ראש השנה יומיים. ראו דברינו [חידושי ה' היא מעוזכם](#) בראש השנה. וכבר הוספנו והרחבנו בדף ראש השנה של נחמיה ועזרא.

³ הם המלאכים שלהלן נראה שקובלים על בני ישראל שלא אומרים שירה (והלל) בראש השנה ויום כיפור, כמו בכל יום טוב. ויש להם סמך מקטע המדרש לעיל שישאל: "לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ושותים ושמחים בראש השנה". וכהערה על ראש השנה של עזרא לעיל. נראה מכאן חיזוק למוטיב "וגילו ברעדה" שנדרש בירושלמי ברכות ה א על התפילה, ובמדרש תהלים מזמור ק "שמחה של יראה". ומה גם שיום כיפור עוד לפנינו (ואת ההלל של מוצאי יום כיפור שיצאנו זכאים בדין ניתן לחבר עם הלל של חג הסוכות שנקרא בחז"ל "ראשון לחשבון"). עוד נראה לומר כאן שאפשר שמדרש זה הוא מקור לקטע "ומלאכים יחפזון וחיל רעדה יאחזון" שבפסיוט ננתה תוקף, היינו למעורבות המלאכים ביום הדין כחלק מבית הדין של מעלה.

⁴ בית הדין החליט על עיבור החודש ועל דחייה ביום של ראש השנה. בהקשר של חודש תשרי זה דבר נדיר כי "מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר" (ראש השנה יט ע"ב, ביצה ו ע"א). ראו דברינו [בוא בשלום רבי ותלמידו](#) ביום הכיפורים, במחלוקת רבי יהושע ורבן גמליאל לגבי מועד יום הכיפורים, שם עשינו את החשבון שרבי יהושע עיבר את אלול בעוד שרבן גמליאל קבע אותו של כט' ימים עפ"י החישובים שעשה (שהתאימו לעדים שקיבל למרות עדותם המפוקפקת). אפשר שהדבר מוכיח על קדמות המדרש בירושלמי הנ"ל שעדיין נהגו ראש השנה יום אחד בכל מקום. ראו הערה 5 להלן. ואפשר שהדבר קשור להתאמת מועד ראש השנה כך שיום הכיפורים לא יחול ביום שישי או ביום ראשון.

⁵ לבית דין של מטה יש כח וסמכות לקבוע לוח השנה ואת המועדות על בסיס הדרשה בספרא אמור פרשה ט: "קידשוהו אנוסים או שוגגין או מוטעים מנין שהוא מקודש? תלמוד לומר: אשר תקראו אותם מועדי, אתם אפילו מוטעים אתם אפילו אנוסים, אם קריתם אתם מועדי ואם לאו אינן מועדי". (אבל בה בעת, "הקב"ה יורד ומצמצם שכינתו למטה, שאם טעו בדבר, מאיר פניהם בהלכה", פסיקתא דרב כהנא בחודש השביעי, ויקרא רבה כט ד). כח זה מקבל משמעות מיוחדת בהקשר של ראש השנה: הנידונים קובעים את מועד הדין, לא הדיין. גם המחלוקת הגדולה בין הנשיאות (רבן גמליאל) לשאר החכמים (ר' יהושע בראשם) כמתואר במשניות ראש השנה סוף פרק ב, היא בהקשר עם חודש תשרי דווקא. משמעות נוספת נובעת מכך ש"זה היום תחילת מעשיך", האדם גם קובע, כביכול, את יום בריאת העולם. וכבר הרחבנו בנושא בדברינו [העמידו בימה העבירו בימה](#) בראש השנה.

⁶ ראש השנה הוא כידוע גם ראש חודש תשרי (אין זה "ראש השנה" היחיד שחל בראש חודש, ראו "ארבעה ראשי שנים" במשנה שנייה במסכת ראש השנה) – נושא עליו הרחבנו בדברינו [מדוע נעלם ראש חודש תשרי בראש השנה](#). כאן נלך בדרך אחרת.

⁷ חיבור בין מדרש אגדה להלכה הוא נושא מרתק. נפתח בהלכה ונתחבר לאגדה. הספק מתי חל ראש השנה קשור לדין הכללי של ספק ראש חודש בתקופה בה קדשו את החודש עפ"י ראייה ועדים. כיוון שאין יודעים אם יבואו עדים ביום השלושים של החודש שעומד להיגמר, היינו, איננו יודעים אם הוא עדיין יום השלושים של החודש היוצא או שהוא כבר הראשון של החודש החדש הנכנס, מתחילים לנהוג אותו כראש חודש מספק. אם באו עדים במהלך היום והעידו שראו את הלבנה בלילה הקודם, מסתבר שנהגו נכון וזהו אכן א' של החודש החדש ולמחרת הוא ב' כיום חול רגיל. אך אם לא באו העדים (עד המנחה או עד סוף היום תלוי בתקופות השונות), היינו אין עדות על ראיית המולד, מסתבר שהיה זה היום השלושים של החודש הקודם (מה שקרוי חודש מעובר) ומה שנהגו בו קודש איננו נכון ועושים (גם) את יום המחרת קודש (ראש חודש). אם נחבר משנה זו עם הירושלמי לעיל, הרי לנו שהקב"ה וכל הפמליה מתחילים לדון ביום השלושים ובני מרון עוברים והקב"ה מתחיל לדון ולרשום וכו'. אם באו עדים, משלימים את הדין למעלה וכל מה שדנו שריר וקיים. אבל אם לא באו עדים עד שעת המנחה או עד סוף היום הראשון, אזי אומרים למלאכים: העבירו בימה ויעברו קטגורים וסניגורים. כל מה שדנו כל היום להבטלה, שנמלכו בית דין למטה וקבעו שאין יום זה ראש השנה! למחרת יהיה יום הדין הנכון! וחזרה להלכה, דרשת אגדה זו בירושלמי מוכיחה על קדמותה, שעדיין נהגו ראש השנה יום אחד גם מחוץ לירושלים ואפילו בגולה (כשיטה שידעו מתי ראש חודש אלול ושאלול הוא 29 יום).

מסכת סנהדרין פרק ד משנה א – פותחים בזכות ומטים בזכות

... דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה. דיני ממונות מטיין על פי אחד בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות מטיין על פי אחד לזכות, ועל פי שנים לחובה. דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה. דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה.⁸

ויקרא רבה כט ט פרשת אמור – חודש השבע, השפיע והשבועה

"בחדש השביעי" – חודש שהוא מְשׁוּבָּע⁹ במצות. ראש השנה בתוכו, יום הכיפורים בתוכו, סוכה בתוכו, לולב בתוכו, אתרוג בתוכו, הדס בתוכו, ערבה בתוכו. דבר אחר "בחדש השביעי" – חודש שהוא משובע בכל.¹⁰ גיתות בתוכו, גורנות בתוכו, כל מיני מגדים בתוכו.¹¹

ר' ברכיה היה קורא לו: חודש של השבועה. חודש שבו נשבע הקב"ה לאבינו אברהם "שאני גואל את בניך". ... מה צורך היה לשבועה זו? רבי בבי בר אבא בשם ר' יוחנן: אמר אברהם לפני הקב"ה: ריבון העולמים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך שבשעה שאמרת לי: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק", היה לי להשיבך ולומר לך: אתמול אמרת לי "כי ביצחק יקרא לך זרע" והיום אתה אומר לי "קח נא את בנך... והעלהו לעולה"! אלא כשם שהיה לי להשיבך ולא השבתך, כך בשעה שבניו של יצחק באין לידי עבירות ומעשים רעים, תזכור להם עקידתו של יצחק אביהם ותכפר להם.¹²

פסיקתא רבתי, פרשה מ' בחודש השביעי – כשאני מנצח, אני מפסיד

... ואימתי הקב"ה דן את העולם ומזכה אותם? בראש השנה ... שהוא חפץ לזכות בריותיו ... וכן הוא אומר: "ה' חפץ למען צדקו" (ישעיה מב כא) – שהוא חפץ להצדיק את בריותיו ... אמר רבי יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש: אמר הקב"ה: בשעה שאני נוצח אני מפסיד, ובשעה שאנו נצוֹחַ אני מְשַׁתָּפֵּר. ניצחתי לדור המבול והפסדתי, שאבדתי כל אותן האוכלוסים ... וכן בדור הפלגה, וכן בסדומיים. אבל במעשה העגל נצחתי משה...ונשתכרתי כל אותם האוכלוסים. הוי: מזכה אני לכל בריותי שלא נפסיד [אפסיד], לפיכך בראש השנה אני מזכה בריותי, כשאני דן אותם.¹³

גמרא ראש השנה לב ע"ב – שירה ביום הדין?

⁸ מה עניין משנה זו לנושא שלנו? עניינה הוא דרשה משלנו, בעקבות שני המקורות הקודמים. מי שדנו בו ביום הראשון (שאח"כ מתברר שלא היה ראש השנה אלא ל באלול) לחובה – יידון מחדש ביום שלמחרת שמא תימצא לו זכות. אבל מי שנידון לזכות ביום הראשון, שוב לא יידון ביום השני. שהרי קובעת המשנה בברור: "דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה". ואם תאמר שבראש השנה גם דנים על פרנסה שהוא ממונות, אף אנו נענה **שקצבת ראש השנה** (ראו דברינו בנושא זה), כמוה כדיני נפשות וכן "בחג נידונים על המים" שהם חיים לכל חי. והרוצה להרחיב ברעיון זה, יעיין בהמשך המשנה בסנהדרין שם: "דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה, דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה. דיני ממונות המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות מלמד חובה, דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה וכו'", ראו שם. ויש לשאול מה פשר "זכות" או "חובה" בדיני ממונות, הרי זכות לצד אחד היא חובה לצד השני וכן ההפך, וזה עניין אחר.

⁹ מלשון שבע – המספר 7.

¹⁰ או משופע בכל (הב"ל מתחלפת עם פ"ה) – מלשון שפע, או מלשון שְׂבִיעָה הנקודה על השי"ן עוברת מימין לשמאל.

¹¹ וכמובן חג הסוכות הוא חג האסיף. ראו דברינו **זמן שמחתנו**.

¹² מדרש זה מאיר את עינינו שאזכור עקידת יצחק ו"זכות אבות" אינם איזו קרן שבזכותה אנו חיים עד היום, אלא הבלטת העיקרון של ויתור והעברה על המידה, הן של האדם והן של הקב"ה, שבלעדיהם אין קיום לעולם. ואולי בכל זאת גם להזכיר לקב"ה שאנחנו בני אברהם, יצחק ויעקב, שאנחנו מ'משפחה טובה' ושווה לסלוח לנו. ראו דברינו **זכות אבות** בפרשת בחוקות.

¹³ הזיכוי הוא כבר בראש השנה ולא ביום כיפור, בדומה לזיכוי של אדם הראשון שהוא "הבריה הראשונה". ראו ויקרא רבה כט א: "לעולם ה' דבור ניצב בשמים ... כוננת ארץ ותעמוד. למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך ... בשעה ראשונה עלה במחשבה, בשניה נתייעץ עם מלאכי השרת, בשלישית כינס עפרו ... בתשיעית ציווהו, בעשירית עבר על ציוויו, אחת עשרה נידון, שתים עשרה עשר יצא בדימוס. אמר הקב"ה לאדם: זה סימן לבניך. כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויציאין לפני בדימוס. אימתי? בראש השנה: בחודש השביעי באחד לחודש". מקור הסליחה קשור בראש השנה בבריאת העולם באותו יום. אין לבורא כביכול ברירה, אלא לחון את בריותיו, שאם לא כן, יאיין את עצם הבריאה מעשה ידיו. סליחת כולנו באה מאדם הראשון, לא פחות מאשר מהאבות.

אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכיפורים?¹⁴ - אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו - וישראל אומרים שירה?¹⁵

פסיקתא דרב כהנא פסקא כג ראש השנה, ויקרא רבה כט א פרשת אמור

"לעולם י"י דברך נצב בשמים" (תהלים קיט פט). תני ר' אליעזר: בעשרים וחמישה באלול נברא העולם.¹⁶ ואתיא דרב, כהדא דתני ר' אליעזר.¹⁷ דתניא בתקיעתא דרב: זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון וגו', "כי חק לישראל הוא משפט לאלוהי יעקב" (תהלים פא ה). ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, איזו למות ואיזו לחיים, ובריות בו יפקדו להזכירם חיים ומות.¹⁸

נמצאת אומר: בראש השנה נברא אדם הראשון.¹⁹ בשעה ראשונה עלה במחשבה, בשנייה נמלך במלאכי השרת, בשלישית כינס עפרו, ברביעית גיבלו, בחמישית ריקמו, בשישית העמידו גולם על רגליו, בשביעית זרק בו נשמה, בשמינית הכניסו לן עדן, בתשיעית ציוהו, בעשירית עבר על ציוהו, באחת עשרה נידון, בשנים עשרה יצא בדימוס מלפני הקב"ה. אמר לו הקב"ה: אדם, זה סימן לבניך כשם שנכנסתה לפניי בדין ביום הזה ויצאתה בדימוס,²⁰ כך עתידין בניך להיות נכנסין לפניי בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס. אימתי? "בחדש השביעי באחד לחדש" (ויקרא כג כד).²¹

¹⁴ אמירת שירה לפני הקב"ה היא עניין חשוב מאד, בפרט ביום שבו ממליכים את הקב"ה. ראו מסכת ערכין יא ע"א: "מנין לעיקר שירה מן התורה? ... רב מתנה אמר, מהכא: תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב? הוי אומר: זה שירה". עונש הגלות מהארץ בא משום שעם ישראל לא השכיל לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב ולא אמר שירה! ובגמרא סנהדרין צד ע"א הקטרוג על חזקיה וסיעתו "שלא אמרו שירה" ולפיכך לא נעשה חזקיהו משיח. באים איפוא המלאכים ומקטרגים על עם ישראל שבראש השנה וביום הכיפורים אין הם אומרים שירה!

¹⁵ ההשערה: ראש השנה ובוודאי יום הכיפורים הם ימי דין ואין לומר שירה בימים אלה. בדרך זו הולך גם מדרש פסיקתא דרב כהנא נספחים ב - פרשה אחרת, הדין שם בשמחות בחגים השונים (עליה הארכנו לדון בדברינו [זמן שמחתנו](#) בסוכות): "אבל בראש השנה אין כתוב שם אפילו שמחה אחת. מאי טעמא? שהנפשות נידונות ומבקש אדם נפשו יותר מממונו" (ראו הערתנו על דיני ממונות ונפשות במשנה סנהדרין לעיל). אבל הירושלמי שהבאנו בפתח דברינו עומד בשלו: ישראל לובשים בגדי לבן, מגלחים זקנם, אוכלים ושותים ושומחים, מפני שסמוכים ובטוחים שיוצאים זכאים בדין. וכך גם נזכר במעמד הקהל של בית שני, נחמיה פרק ח פסוק י: "ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעצבם". ראו שוב בדברינו [חדות ה' היא מעצבם](#) בראש השנה. גם יום הכיפורים הוא "יום טוב", מכהן הגדול שהשלים את עבודתו בשלום ועד בנות ירושלים החולות בכרמים, גם הם בבגדי לבן. מה שאגב נותן אולי סיבה נוספת לבגדים הלבנים, מלבד הדמיון לבגדי הכהן הגדול ביום הכיפורים - יצירת השוויון בין כל בני הקהילה. נראה שיש כאן מחלוקת יסודית בין הבבלי לירושלמי באשר לאופיו של ראש השנה כולל רעיון לבישת הבגדים הלבנים.

¹⁶ הקדמה זו היא על מנת שהאדם ייברא ביום שישי שהוא א' בתשרי. ראו תאריך זה בנחמיה פרק ו פסוק טו: "ותשלם החומה בעשרים ויחמשה לאלול לחמשים וימים יום", ולאחר מכן בא הכינוס של העם הראש השנה בפרק ח שם.

¹⁷ שיטת רב שמוסברת במשפט הבא, מבוססת על שיטת רבי אליעזר שבאחד בתשרי נברא העולם ולא בניסן כשיטת רבי יהושע. הוא רבי אליעזר שכנגדו יצאו חכמים ובראשם רבי יהושע במחלוקת הגדולה על [תנורו של עכנאי](#) (דברינו בפרשת בהר). הוא רבי אליעזר שדחו את כל המופתים ומעשה הניסים שעשה על מנת להוכיח את שיטתו. ובנושא הזה, של מועד בריאת העולם, נקבעה הלכה כמותו וכל מהות ראש השנה ותכניו נגזרים מפסיקה זו. ראו דברינו [יום הרת עולם - בין ניסן לתשרי](#), מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע אימתי נברא העולם.

¹⁸ עד כאן תפילת רב שהיה אומר בשעת התקיעות בה משולב הפסוק: "כי חוק לישראל הוא משפט לאלוהי יעקב" והסברה נותנת שהמדרש מקצר כאן ואמרו את צמד הפסוקים בתהלים פא ד-ה: "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו: כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב" - צמד שיוצר את הקשר בין השופר (יום תרועה) ומוטיב הדין והחג היחיד בשנה בו הירח מתכסה - הוא אחד בתשרי. ואולי אמרו עוד פסוקים מהפרק שם ואולי את כולו.

¹⁹ שהיה ביום ו' בשבוע וביום השישי לבריאת העולם החלה בכ"ה באלול כנ"ל. לפי כללי הלוח של היום, ובהם: לא אד"ו ראש, לא ייתכן מצב כזה. ובשנים בהם יום ראשון של ראש השנה - יום ו' לבריאה, יום יצירת האדם - חל בשבת, אנחנו, בניגוד לאדם הראשון, עומדים לדין ויוצאים בדימוס בשבת עצמה. ומפני כבוד השבת אנו ממעטים בהזכרת הדין ולא אומרים "אבינו מלכנו חטאנו לפניך, קרע רוע גזר דיננו" ועוד.

²⁰ פטור בדין. עפ"י מדרשים אחרים, פסיקתא רבתי מו ומדרש תהלים צב מזמור שיר ליום השבת, מי שהצילה את אדם הראשון מהדין הייתה השבת שעמדה להיכנס: "בא יום השבת נעשה לו סניגור כיון שראה אדם כוחה של שבת בא אדם לומר לשבת הימנון ... מזמור שיר ליום השבת". ראו גם פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק יח: "בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון, אמר לפניו: רבון כל העולמים, כל ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם ואתה מתחיל ממני? זו היא קדושת, זו היא ברכתי? ... ובזכות יום שבת ניצל אדם מדינה של גיהנם, וראה אדם כוחה של שבת, אמר: לא חנם ברח הקב"ה וקדש את יום השבת, התחיל משורר ומזמר ליום השבת". ובלוח שלנו, כאמור, ראש השנה חל שנים רבות בשבת ואנו עומדים לדין ויוצאים בדימוס בשבת עצמה.

²¹ חיבור בריאת העולם (האדם) עם א' בתשרי ראש השנה מעניק לראש השנה את אופיו האוניברסלי "מלך על כל העולם כולו בכבוד", ואת הדין לכל בניו של אדם הראשון "ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום ... איזו למות ואיזו לחיים, ובריות בו יפקדו להזכירם חיים ומות" ואנו מוסיפים: "מי לא נפקד כהיום הזה". כולם בניו של אדם הראשון הם, כולם הם "באי בראשית". אלא שאופי אוניברסלי זה של ראש השנה לא התקבל, לא בעולם היהודי פנימה ולא מבחוץ. ונותר ראש השנה היהודי. וכבר הרחבנו בנושא בריאת האדם בראש השנה בדברינו [יום הרת עולם - בין ניסן לתשרי](#).

פסיקתא רבתי פסקא מ בחודש השביעי – קריאה לאומות העולם

דבר אחר: בחדש השביעי, פתח: "והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים" (תהלים ט ט) – מהו "במישרים"? אמר ר' אלכסנדר: דן את האומות במישרים שלהם: ברחב, ביתר, ברות. כיצד? אומר לאומות העולם: למה לא קרבת אצלי? והוא אומר: שהייתי רשע מוחלט והייתי מתבייש. והוא אומר לו: וכי יותר היית מרחב שהיה ביתה בקיר החומה והייתה מקבלת את הליסטים ומזנה מבפנים? וכשנתקרבה אצלי לא קיבלתיה והעמדתי ממנה נביאים וצדיקים? ²³ אלא ²⁴ יתרו כומר היה לעבודה זרה, כשבא אצלי לא קבלתי אותו והעמדתי ממנו נביאים וצדיקים? ²⁵ אלא רות המואביה כשבאת אצלי, לא קבלתי אותה והעמדתי ממנה מלכים? ²⁶

ילקוט שמעוני תורה פרשת אמור רמז תרמה – מה מקור מלכויות

ומנין שאומרים מלכויות? דתניא: רבי אומר: "לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלהיכם" (ויקרא כג כב), ²⁷ וסמך ליה "בחדש השביעי", מכאן רמז למלכויות. ²⁸ רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו צריך. הרי הוא אומר: "וְהָיוּ לָכֶם לְזָכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (במדבר י י). ²⁹ שאין תלמוד לומר: אני ה' אלהיכם – הרי מלכויות. ³⁰

מסכת מגילה דף לא עמוד א – ממקום ענוותנותו, גבורתו וגדלותו

אמר רבי יוחנן: כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה, אתה מוצא ענוותנותו. דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה – "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֲדָנִים וְאֲדָנֵי הָאֲדָנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשָׁא פָנָיו וְלֹא יִקַּח שָׁחַד" (דברים י יז), וכתוב בתורה: "עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאֶלְמָנָה וְאֶהָב גֵּר לְתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה". שנוי בנביאים – "כִּי כֹה אָמַר יְהוָה וְנִשְׂא שָׁכֶן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן" (ישעיהו נז טו), וכתוב בתורה: "וְנָתַתְּ דָּבָר וְשִׁפְלָה רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וְלַהֲחַיֹּת לֵב נִדְכָּאִים". משולש בכתובים דכתיב: "שִׁירוּ לַאֲלֹהִים זִמְרוּ שְׁמוֹ סֹלוּ לְרַבֵּב בְּעֶרְבוֹת בִּיָּה שְׁמוֹ וְעֲלְזוּ לִפְנֵיו" (תהלים סח ה), וכתוב בתורה: "אֲבִי יְתוֹמִים וְדִין אֶלְמָנוֹת אֱלֹהִים בְּמַעֲוֹן קִדְשׁוֹ". ³¹

²² פסוק שאומרים בחזרת שליח הציבור בשחרית יום א של ראש השנה (בנוסח אשכנז) וחזרתם: האל קדוש!

²³ ראו דברינו **לא יבוא עמוני ומואבי** בפרשת שלח לך.

²⁴ "אלא" כאן הוא במשמעות של "זאת ועוד".

²⁵ על דמותו של יתרו, ראו הדף **יתרו הוא חובב הוא רעואל** בפרשת יתרו.

²⁶ על רות המואביה נראה שאין להכביר מילים. קבלתה לעם ישראל התבססה על חידוש עצום בבית המדרש, עד שהיה צריך לחזקו בחרב. ראו דברינו **לא יבוא עמוני ומואבי** בפרשת כי תצא. לעצם הנושא, מקובל וידוע הקשר של הגרים עם מגילת רות וחג השבועות שהפך לחג מתן תורה. בפסח, יש הקפדה מיוחדת על מילה (גר תושב) כתנאי להשתתפות בקרבן הפסח. סוכות, הוא חג לכל העמים (שבעים פרים כנגד אומות העולם), וכאן בראש השנה, יש קריאה לאומות העולם לבוא ולהצטרף לעם המאמינים בקב"ה על בסיס הפסוק הנ"ל מספר תהלים, אליו ניתן להוסיף פסוקים רבים אחרים דומים במקרא. ומכאן גם סמך למוטיב המלכת הקב"ה בעולם כולו: "וידע כל פעול כי אתה פעלת, ויבין כל יצור כי אתה יצרת". "וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרוך" ועוד.

²⁷ זה הפסוק המסיים את הפרשה הקודמת המוקדשת לחג השבועות "מנחה חדשה" הוא חג הקציר וחזרתם במצוות מתנות עניים: פאה ולקט.

²⁸ מיד לאחר חג השבועות בא ראש השנה הוא "זכרון תרועה", ראו פסוקים כג-כד שם: "וַיִּזְכֹּר ה' אֶל מִשְׁחָה לְאָמֹר: דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ".

²⁹ ראו הפסוק המלא שם בפרשת החצוצרות: "וּבַיּוֹם שִׁמְחֶתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצֶרֶת עַל עֲלִיתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזָכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם".

³⁰ ראו מקור נושא זה "מנין מלכויות" בגמרא ראש השנה לב ע"א על בסיס מדרש ספרא תורת כהנים פרשת אמור פרשה יא. ר' אליעזר ור' עקיבא דנים שם מה מקור תפילת תשע במוסף של ראש השנה, בפרט ארבע הברכות הנוספות על שלוש הקבועות: אבות, גבורות וקדושה, שהם: קדושת היום, מלכויות, זכרונות ושופרות. שניהם מסכימים שהמקור לשלוש מתוך הארבע: קדושת היום, זכרונות ושופרות (וגם איסור מלאכה) הוא מהמילים "שַׁבָּתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ" שבפסוק שהבאנו בהערה 28 לעיל, בהבדלים מסוימים. נותרה ברכת מלכויות ללא מקור – מלכויות מנין? ר' יוסי בר יהודה מציע את "אני ה' אלהיכם", שבחתימת הפסוק בפרשת החצוצרות שנראה כמיותר אחרי שכבר נזכר בפסוק: "לפני אלהיכם". אך רבי אומר למה לנו לחפש מקור בספר במדבר ועוד בפסוק ששייך לכל המועדים כולל ראש חודש! ככולם תגיד מלכויות? אין לך אלא ההקשר המקומי של פרשת המועדות בפרשת אמור ספר ויקרא. רבי לומד את מקור מלכויות מהסמיכות של "אני ה' אלהיכם" במתנות עניים עם "בחדש השביעי של ראש השנה! רבי ממשיך את דרשת ר' אליעזר ור' עקיבא רבי רבותיו. אתם לומדים את קדושת היום, זכרונות ושופרות (וגם איסור מלאכה) מהמילים "שַׁבָּתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ" ולא מצאתם פסוק למלכויות, ואני לומד מחתימת הפסוק: "אני ה' אלהיכם" את ברכת מלכויות. מהדאגה לעני ולגר תינשא מלכותו של הקב"ה באחד לחודש השביעי.

³¹ גלשנו ממדרשי ראש השנה, אך אי אפשר שלא להביא דרשה זו אחרי הדרשה הקודמת. גדולתה האמתית של המלכות היא בעת שהיא מביטה למטה "אל עני ונכה רוח", ומבקשת "להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". וכצמד הפסוקים ה-ו בתהלים קיג: "מִי כֹה אֱלֹהֵינוּ הַמִּגְבִּיֵּה לְשִׁבְתָּ: הַמִּשְׁפִּילִי לְרֹאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ". וממלכות השמים למלכות הארץ.

שנה טובה וכתובה וחתימה טובה³²
מחלקי המים

³² חותני הרב יוסף יהודה ריינר ז"ל היה מקפיד לברך כל אדם בברכת "גמר חתימה טובה" מלאחר תפילת מוסף של היום הראשון, שהרי אדם דן לזכות את חברו שמן הסתם הוא בחברת הצדיקים שדינם נחתם לטובה כבר בראש השנה (ראש השנה טז ב).